

Vladimir Stančić, dr Franjo Tonković, Gojko Zovko — Zagreb

KOMPARATIVNO ISPITIVANJE ADAPTACIJE OMLADINE OŠTEĆENOG VIDA*

PROBLEM

Pitanje adaptacije omladine oštećena vida privlači odavno pažnju stručnjaka. Danas je manje-više prihvaćeno stanovište da stavovi roditelja i šire socijalne okoline djeteta oštećena vida u značajno većoj mjeri djeluju kao faktor adaptacije nego sama sljepoća. Teoretsku bazu i poticaj za istraživanja na različitim područjima somatopsihičke oštećenosti, koja su dovela do formulacije spomenutog stanovišta, dala su opsežna klinička i eksperimentalna ispitivanja utjecaja stavova roditelja na oblikovanje karakteristika ličnosti njihove normalne djece (Aichhorn 1935, Freud 1938, Symonds 1939, Baldwin, Kalhorn i Breese 1945, Sears, McCoby i Levin 1957, Becker, Peterson, Hellmer, Shoemaker i Quai 1959. i mnogi drugi u novije doba). Analogna istraživanja na području sljepoće, ali proširena i na ispitivanje utjecaja stavova šire socijalne okoline na ličnost slijepe osobe, dovela su do sličnih rezultata (Cutsforth 1933, Sommers 1944, Gowman 1957, Barry i Marshall 1953, Cowen, Underberg, Verrillo i Benham 1961. i drugi). Međutim, dobro je poznato da se socijalne zajednice — kako u historijsko-vertikalnoj tako i u društveno-horizentalnoj dimenziji — razlikuju po svojim stavovima kako prema osobama s oštećenjima općenito tako i prema osobama oštećena vida. To uvjetuje niz ograničenja u upotrebljivosti rezultata istraživanja adaptacije dobivenih u različitim socijalno-kulturnim zajednicama (Stančić 1966). Zbog toga nije moguće niti rezultate ispitivanja adaptacije slijepih osoba niti rezultate ispitivanja faktora o kojima ta adaptacija ovisi, a

* Sažeti referat o tom istraživanju dali su autori na IV međunarodnom kongresu specijalne pedagogije u Beču od 24. do 27. rujna 1969.

koji su dobiveni u nekim stranim zemljama, primijeniti s potpunom sigurnošću na prilike u našoj zemlji.

Ove okolnosti potiču interes za istraživanje tih problema u pojedinačnim društvenim sredinama, a to je ponukalo i autore ovog prikaza da izvrše komparativno ispitivanje adaptacije omladine oštećena vida, koje je — koliko je nama poznato — prvo takve vrste u našoj zemlji. Cilj je ovog istraživanja bio ne samo da se ustanovi kakva je adaptacija omladine oštećena vida u odnosu prema omladini normalna vida, dakle ne samo da se dođe do jednog općeg pokazatelja relativne adaptacije slijepih, nego također da se utvrdi postoje li kakve specifične teškoće adaptacije koje bi eventualno ukazale na potrebu nekih promjena u pedagoškom radu. Ipak, doseg je ovog istraživanja ograničen utoliko što su se autori — kako je to prvo istraživanje takve vrste u nas — ograničili više na smanjenje stanja s obzirom na adaptaciju, nego na istraživanje faktora o kojima ona ovisi.

SREDSTVA

Dva su glavna izvora teškoća u interpretaciji rezultata ispitivanja adaptacije omladine oštećena vida: 1. Upotreba testova ličnosti koji su primarno konstruirani za opću populaciju na kojoj su dobivene i norme i 2. Primjena strukturiranih testova ličnosti pri kojima subjekti mogu shvatiti značenje i doseg svojih odgovora. Takvi testovi mogu katkada predstavljati suviše veliku prijetnju za samopercepciju ličnosti da bi dopuštali iskrene odgovore (Cruickshank 1959). Zbog toga su autori konstruirali i primijenili poluprojektivni test dopunjavanja rečenica (DR -- test) koji je djelomično i samo u osnovi baziran na sličnom sredstvu V. Kovačevića. Podražaji — nedovršene rečenice — ne dopuštaju neograničenu različitost odgovora, ali su ipak nestrukturirani u tolikoj mjeri da omogućuju subjektima da »projiciraju« neke svoje karakteristične ideje, stavove, brige i sl. koje prema pretpostavci ukazuju na kvalitetu i razinu adaptacije na različitim područjima.

Test je koncipiran za ispitivanje slijepih osoba (omladine i odraslih), a uz izostavljanje određenih rečenica-podražaja vrlo se lako primjenjuje i na populaciju osoba normalna vida. Norme u svrhu interpretacije rezultata zasad ne postoje, budući da je test još uvijek u fazi konstrukcije i ispitivanja. Kako cilj ovoga rada nije bio da se odredi razina adaptacije pojedinaca, već da se na osnovu ukupnih rezultata međusobno usporede uzorci omladine oštećena vida i omladine normalna vida, to

nije bilo potrebe u okviru ovog istraživanja za konstrukcijom normi radi vrednovanja individualnih rezultata. Potrebno je bilo samo naći dovoljno objektivne i pouzdane kriterije za ocjenu verbalnih reakcija na pojedine rečenice-podražaje; pošto su bili nađeni, ti su se kriteriji tada jednako lako primjenjivali na omladinu obih kategorija. Ako je npr. neki ispitanik na rečenicu »Kod kuće se on obično osjeća...« reagirao neposrednom asocijacijom »loše«, tada taj odgovor ima određeno značenje na jednom području adaptacije bez obzira radi li se o slijepom subjektu ili o subjektu normalna vida i bez obzira na uvjete koji su na tom području doveli do teškoća adaptacije.

Test obuhvaća ukupno 14 tema koje se sve primjenjuju na ispitivanje omladine oštećena vida, a samo 12 njih za ispitivanje omladine normalna vida. U prvom slučaju test sadrži 62, a u drugom slučaju 50 nedovršenih rečenica. Svih 14 tema navedeno je u Tablici 5. Sve se rečenice odnose na treće lice (tj. počinju sa zamjenicom »on«, a ne »ja«), kako bi se u subjekata izbješlo strah od direktnog involviranja ličnosti i omogućio postepeni proces uživljavanja u situacije izazvane podražajima. Konstatirano je da u većini slučajeva takvo uživljavanje vrlo brzo nastupa.

Pažljivo je razrađen sistem ocjenjivanja dopuna nedovršenih rečenica. Prije svega bilo je potrebno izvršiti klasifikaciju odgovora subjekata pri čemu su autori naišli na značajne teškoće, budući da su odgovori subjekata inventivni a ne selektivni. Dopune svake rečenice klasificirane su prema njihovoj vrijednosti na kontinuumu »loša lična i socijalna adaptacija — dobra lična i socijalna adaptacija«. Popisane su sve dopune za svaku rečenicu posebno i sva su trojica autora u diskusiji odredila kriterije za njihovu podjelu. Npr., inspekcijom dopuna rečenice »Kada on ne može da ostvari ono što želi onda je...« nađeno je da bi se sve dopune mogle podijeliti u tri kategorije, naime u one koje izražavaju 1. depresivne reakcije, 2. ambivalentne reakcije i 3. pozitivno agresivne reakcije. Zatim su autori nezavisno jedan od drugoga svrstavali dopune u definirane kategorije i nakon toga međusobno uspoređivali klasifikacije. Ustanovilo se da se dopune nekih rečenica uopće nisu mogle klasificirati; takve su rečenice bile odbačene. U nekim slučajevima podudarnost u svrstavanju dopuna u klase bila je izrazita, u nekima je pak bilo većeg ili manjeg razmimoilaženja. Gdje se to posljednje desilo, autori su nastojali svestranom analizom dopuna otkriti pravo njihovo značenje i tako izvršiti njihovu klasifikaciju. Iako čitavim tim postupkom utjecaj subjektivnog faktora nije sasvim isključen, ipak je on vjerojatno sveden na toliku mjeru da je s tog aspekta test upotrebljiv. Dopune svake reče-

nice svrstavane su u dvije do tri kategorije, što je zavisilo od mogućnosti. Negdje je bila moguća samo gruba diferencijacija dopuna pa su one svrstavane u dvije, dok su u ostalim slučajevima bile svrstavane u tri kategorije. Bodovane vrijednosti kategorija bile su 0, 1 i 2.

Svaka od 14 tema DR-testa sadrži neki odnos prema sebi ili drugima, ili pak prema nekim oblicima ponašanja, npr. odnos prema sljepoći, odnos prema sebi i svom ponašanju, prema frustracijama (tolerancija za frustracije) itd. Svaki taj odnos pokriva neko područje adaptacije, iako su autori svjesni činjenice da sa ovih 14 tema ni izdaleka nisu pokrivena sva područja adaptacije. Adaptirano, odnosno neadaptirano ponašanje proteže se na kontinuumu kognitivne, motivativne, emocionalne i objektivne primjerenosti objektivnoj situaciji (Stančić 1964). Temama u DR-testu obuhvaćena su prva tri aspekta adaptacije. Treba, osim toga, napomenuti da su rečenice-podražaji konstruirane, a dopune klasificirane u skladu s uvjerenjem da je adaptacija jedan od izraza prihvatanja sebe kao ličnosti. Pri tome su se autori poslužili s Bergerovom modifikacijom Sheererovih kriterija samoprihvatanja (Wright 1960). Ličnost koja prihvaća samu sebe definirao je Berger na slijedeći način:

1. Oslanja se primarno na internalizirane vrijednosti i standarde, a ne na vanjski pritisak, kao na vodiče svog ponašanja;
2. Ima povjerenja u svoju sposobnost da se bori s teškoćama života;
3. Ima osjećaj odgovornosti i prihvaća posljedice svog ponašanja;
4. Prihvaća objektivne pohvale i kritike drugih;
5. Ne pokušava negirati ili iskriviti čuvstva, motive, ograničenja, sposobnosti ili pozitivne kvalitete koje vidi u sebi, već ih prihvaća bez samoosuđivanja;
6. Promatra sebe kao osobu jednako vrijednu kao što su druge;
7. Ne očekuje da će ga drugi odbaciti;
8. Ne promatra se kao da je potpuno različit od drugih, »čudan« ili općenito abnormalan u svojim reakcijama;
9. Nije stidljiv ili zbunjen.

Neka svojstva DR-testa ispitana su na sondažnom uzorku subjekata oštećena vida ($N = 57$). Distribucija rezultata u dovoljnoj se mjeri približava normalnom obliku, kao što je vidljivo iz Tablice 1. Na istom uzorku dobiven je test-retest metodom koeficijent pouzdanosti $r = 0,73$. Za jedan poluprojektivni test ličnosti taj nas koeficijent može zadovoljiti.

Tablica 1.

Distribucija rezultata ispitivanja DR-testom sondažnog uzorka omladine oštećena vida (N = 57)

Razredi	Frekvencije
85—89	4
80—84	3
75—79	6
70—74	14
65—69	13
60—64	10
55—59	3
50—54	4

Posebno je pitanje valjanosti testa. Empirijska valjanost testa ustanovit će se tek naknadno daljnjim ispitivanjem njegovih svojstava. Zasad bi se moglo samo napomenuti da donekle u prilog valjanosti DR-testa govore rezultati ovog istraživanja koja su u velikoj mjeri u skladu s očekivanjima.

METODE I SUBJEKTI

Mnoga ranija istraživanja u inozemstvu — kojima je bio cilj da usporede adaptaciju omladine oštećena vida s omladinom normalna vida — nisu se obazirala na neke druge varijable koje su pored samog oštećenja vida mogle utjecati na adaptaciju, kao što su dob, spol, obrazovna dob, inteligencija itd. Zbog toga su uzorci ispitanika koji su se uspoređivali bili mješoviti s obzirom na te varijable. Izjednačavajući uzorke ispitanika normalna i oštećena vida u pogledu nekih od tih varijabla, autori ovog istraživanja nastojali su isključiti njihovo djelovanje na rezultate uspoređivanja adaptacije. Uzorci su bili tako formirani da su po nekim varijablama bili potpuno jednaki, dok su po drugim varijablama vjerojatno bili dovoljno slični, kao što će se vidjeti iz daljeg izlaganja.

Ispitivanje je obuhvatilo 6 uzoraka sa po 21 subjektom u svakome, od toga 2 uzorka subjekata oštećena vida i 4 uzorka normalna vida. Svi subjekti žive na području grada Zagreba. Prva dva uzorka obuhvaćaju

potpuno slijepe subjekte i takve u kojih je oštećenost vida u granicama legalne definicije sljepoće u našoj zemlji. Uzorci su bili koliko je god moguće izjednačeni s obzirom na dob i stupanj obrazovanja; po prosječnoj kronološkoj dobi bili su gotovo potpuno jednaki, a vrlo slični po totalnom rasponu kronološke dobi, kao što se vidi iz Tablice 2. Svi su subjekti polaznici dva posljednja razreda srednjih škola, i to učenici oštećena vida birotehničke škole Zavoda za rehabilitaciju slijepe i slabovidne omladine »Vinko Bek« u Zagrebu, a učenici normalna vida dviju ekonomskih i jedne srednje upravne škole u Zagrebu, dakle škola koje su slične po nastavnim planovima i ciljevima obrazovanja. S obzirom da svi učenici polaze završne razrede srednjih škola, sasvim je sigurno da među njima nema slučajeva subnormalne inteligencije, iako podacima o prosječnim vrijednostima i raspršenjima kvocijenata inteligencije ne raspolažemo. Oba uzorka oštećena vida (muški i ženski) živjeli su u internatu u času ispitivanja, a to vrijedi i za dva uzorka subjekata normalna vida (muški i ženski), dok su subjekti dvaju preostalih uzoraka normalna vida (muški i ženski) živjeli u roditeljskom domu. Sve opisane karakteristike uzoraka navedene su u Tablici 2.

Tablica 2.

Nazivi i karakteristike uzoraka

Redni broj	Naziv uzorka	Smještaj	Numerus	Prosječna kronološka dob u godinama	Totalni raspon kronološke dobi
1.	Učenici oštećena vida	Internat	21	18	17—19
2.	Učenice oštećena vida	Internat	21	19	17—22
3.	Učenici normalna vida	Eksternat	21	18	17—19
4.	Učenice normalna vida	Eksternat	21	18	17—19
5.	Učenici normalna vida	Internat	21	18	17—19
6.	Učenice normalna vida	Internat	21	18,5	17—20

Učenici oštećena vida koji polaze srednje škole a nisu internatski smješteni nisu mogli biti uključeni u ovo ispitivanje, jer su autori mogli obuhvatiti u svemu 8 slučajeva oba spola, pa bi na osnovu tog broja bilo kakve komparacije bile krajnje nepouzidane. Osim toga i ti su subjekti veliki dio svog prijašnjeg života proveli u internatskom smještaju.

REZULTATI

U svrhu uspoređivanja ukupnih rezultata na DR-testu između subjekata oštećena vida i subjekata normalna vida, eliminirane su u primjeni na uzorke slijepih subjekata dopune rečenica koje se odnose na dvije teme specifične za te uzorke subjekata. Prosječne vrijednosti i raspršenja rezultata po uzorcima prikazani su u Tablici 3.

Tablica 3.

Prosječne vrijednosti i raspršenja rezultata na DR-testu
za sve uzorke subjekata

Redni broj	Naziv uzroka	Smještaj	Aritmetičke sredine M	Standardne devijacije σ
1.	Učenici oštećena vida	Internat	57,2	8,91
2.	Učenice oštećena vida	Internat	60,1	8,90
3.	Učenici normalna vida	Eksternat	62,7	9,16
4.	Učenice normalna vida	Eksternat	60,7	7,30
5.	Učenici normalna vida	Internat	60,5	11,90
6.	Učenice normalna vida	Internat	64,2	8,40

Statističke vrijednosti za kombinirani uzorak svih subjekata oštećena vida i svih subjekata normalna vida dane su u Tablici 4.

Tablica 4.

Statističke vrijednosti kombiniranih uzoraka

Subjekti oštećenog vida	Subjekti normalnog vida
$N_1 = 41$	$N_2 = 84$
$M_1 = 58,7$	$M_2 = 61,8$
$\sigma_1 = 9,04$	$\sigma_2 = 9,38$
$M_2 - M_1 = D = 3,1$	
$\sigma_{DM} = 1,74$	
$\bar{z} = \frac{D}{\sigma_{DM}} = \frac{3,1}{1,74} = 1,78$	
$P > 0,05$	

Poseban je problem kakve su rezultate postigli pojedini uzorci subjekata u pojedinim temama (područjima adaptacije) DR-testa. Činilo nam se iz više razloga najprikladnijim da rezultate svakog uzorka izrazimo proporcijom ostvarenih bodova od maksimalnog mogućeg broja bodova na svakoj temi za svaki uzorak. Te su proporcije za sve teme i za sve uzorke prikazane u Tablici 5. Kao što se vidi iz ove tablice, postoji značajna sukladnost u poretku veličina proporcija ostvarenih bodova za sve uzorke, što ukazuje da kvaliteta i razina adaptacije raste, odnosno pada, za sve uzorke na otprilike sličan način. Rang korelacije između redoslijeda proporcija u pojedinim uzorcima prikazane su u Tablici 6.

Tablica 5.

Proporcije ostvarenih bodova za sve teme i sve uzorke

Nazivi tema	Subjekti oštećena vida - internat		Subjekti normalna vida			
			Eksternat		Internat	
	Mladići	Djevojke	Mladići	Djevojke	Mladići	Djevojke
Odnos prema sebi i svom ponašanju	0,34	0,32	0,53	0,35	0,48	0,48
Adaptacija na sljepoću	0,43	0,36				
Adaptacija za frustracije	0,51	0,47	0,53	0,51	0,47	0,53
Odnos prema suprotnome spolu	0,62	0,51	0,50	0,48	0,57	0,52
Emocije	0,57	0,59	0,60	0,62	0,55	0,59
Odnos prema roditeljskom domu	0,47	0,64	0,50	0,57	0,59	0,63
Odnos prema društvenom životu	0,55	0,64	0,64	0,69	0,71	0,71
Odnos prema radu i radnoj okolini	0,64	0,71	0,69	0,69	0,69	0,70
Odnos prema ljudima koji vide	0,69	0,73				
Interesi	0,66	0,74	0,76	0,84	0,78	0,86
Odnos prema vlastitom izgledu i urednosti	0,70	0,74	0,87	0,87	0,86	0,86
Odnos prema majci	0,80	0,82	0,75	0,75	0,77	0,79
Odnos prema ocu	0,68	0,82	0,69	0,70	0,69	0,75
Odnos prema prijateljima	0,98	0,83	0,95	1,00	0,90	0,98

Tablica 6.

Rang korelacija između redoslijeda proporcija ostvarenih bodova od ukupno mogućih bodova za sve teme DR-testa za sve uzorke subjekata

	Učenic normalna vida eksternat	Učenic nor. vida internat	Učenic nor. vida internat	Učenic nor. vida eksternat	Slijep učenice	Slijep učenici
Učenic normalna vida eksternat	1	0,997	0,93	0,95	0,92	0,87
Učenic normalna vida internat		1,000	0,96	0,92	0,93	0,84
Učenic normalna vida internat			1,00	0,87	0,87	0,81
Učenic normalna vida eksternat				1,00	0,84	0,85
Slijep učenice					1,00	0,88
Slijep učenici						1,00

Tablica 7.

Statistički značajne razlike između proporcija (Opaska: Ako nije posebno napomenuto, razlika je uvijek u korist subjekata normalna vida)

Naziv teme	Uzorci	Razlike između propor.	Standard. pogreška propor.	$\frac{D}{\sigma_{D_p}} = z$	P
Odnos prema sebi i svom ponašanju	Slijepi učenici — Učenic normalna vida (eksternat)	0,19	0,043	4,42	<0,01
	Slijepi učenici — Učenic normalna vida (internat)	0,14	0,043	3,26	<0,01
	Slijepi učenici — Učenic normalna vida (internat)	0,14	0,043	3,26	<0,01
	Slijep učenice — Učenic normalna vida (eksternat)	0,21	0,043	4,88	<0,01
	Slijep učenice — Učenic normalna vida (internat)	0,16	0,043	3,72	<0,01
	Slijep učenice — Učenic normalna vida (internat)	0,16	0,043	3,72	<0,01
	Slijep učenice — Učenic normalna vida (internat)	0,16	0,043	3,72	<0,01

Naziv teme	Uzorci	Razlike između propor.	Standard. pogreška propor.	$\frac{D}{\sigma_{D_p}} = \frac{z}{P}$	P
Odnos prema roditeljskom domu	Slijepi učenici — slijepe učenice	0,15	0,047	3,19	<0,01
	Slijepi učenici — učenici normalna vida (internat)	0,12	0,054	2,22	<0,05
	Slijepi učenici — učenice normalna vida (internat)	0,16	0,048	3,33	<0,01
	Slijepe učenice — Učenici normalna vida (eksternat) (Razlika u korist slijepih učenica)	-0,14	0,053	-2,64	<0,01
Interesi	Slijepi učenici — učenici normalna vida (internat) (Kako su sve ostale razlike proporcija između uzorka slijepih učenika i učenika normalna vida veće od gore navedene, slijedi da su i statistički značajne.)	0,10	0,049	2,04	<0,05
	Slijepe učenice — učenice normalna vida (eksternat)	0,10	0,044	2,27	<0,05
	Slijepe učenice — Učenice normalna vida (internat)	Razlika je veća nego gore, te je statistički značajna.			
Odnos prema vlastitom izgledu i urednosti	Slijepi učenici — učenici normalna vida (eksternat) (Značajne su i sve ostale razlike između subjekata oštećena vida i subjekata normalna vida.)	0,17	0,050	3,40	<0,01
Odnos prema ocu	Slijepi učenici — slijepe učenice (Razlika je u korist slijepih učenica.)	0,14	0,065	-2,15	<0,05

Iz Tablice 5 vidljivo je da postoje razlike između proporcija koje su različiti uzorci subjekata ostvarili od maksimalno mogućeg broja bodova po pojedinim temama. Ispitali smo značajnost razlika između proporcija te su u Tablici 7. navedene one razlike koje su se pokazale statistički značajnima.

Na uzorcima slijepih subjekata također smo ispitivali postoje li korelacije između rezultata postignutih na temi »adaptacija na sljepoću« i

rezultata postignutih na ostalim temama. Statistički značajna korelacija, ali negativna, izražena fi koeficijentom, nađena je samo između »adaptacije na sljepoću« i »interesa« ($\phi = -0,53$).

DISKUSIJA

Kao što je vidljivo iz Tablice 3, po ukupnim rezultatima na DR-testu nisu nađene značajne razlike u adaptaciji između dva uzorka subjekata oštećenog vida s jedne strane i 4 uzorka subjekata normalna vida s druge strane, iako su aritmetičke sredine videćih subjekata dosljedno nešto veće od aritmetičkih sredina subjekata oštećena vida. Najveća se razlika pokazuje između aritmetičkih sredina kombiniranog uzorka subjekata oštećena vida ($M = 58,7$) i kombiniranog uzorka omladine normalna vida ($M = 61,8$). No i ta razlika nije statistički značajna. Ti su rezultati u skladu s rezultatima nekih drugih istraživanja adaptacije omladine oštećena vida, kao npr. onim kojemu su autori Cowen i suradnici (1961), a protivrječeje znatnom broju prijašnjih radova (Brown 1938, Hubbard 1945, Hasting 1947).

Postoji još jedna osnovna sličnost u adaptaciji subjekata oštećena vida i subjekata normalna vida, koju uočavamo analizom Tablica 5. i 6. Redoslijed veličina proporcija bodova ostvarenih od maksimalno mogućeg broja bodova po pojedinim temama vrlo je sličan za sve uzorke subjekata. Npr. najviše teškoća adaptacije sve grupe pokazuju u odnosu prema sebi i svom ponašanju, budući da su sve grupe na tom području ostvarile najmanje proporcije od mogućih bodova, iako su na tom području adaptacije uzorci subjekata normalna vida bolji od slijepih. Na vrlo veliku sličnost ovih redoslijeda ukazuju visoki koeficijenti rang korelacije koji se kreću od 0,81 do 0,997 (vidi Tablicu 6.).

Iako nisu nađene značajne razlike po ukupnim rezultatima na DR-testu, ustanovljeno je da se subjekti oštećena vida značajno razlikuju od subjekata normalna vida po rezultatima dobivenim na određenim područjima adaptacije (temama DR-testa) izraženima proporcijama bodova ostvarenih od maksimalnog mogućeg broja bodova, što je vidljivo iz Tablice 7. Nađeno je da u odnosu prema sebi i svom ponašanju nema značajne razlike između slijepih učenika i učenica, ali da se na tom području adaptacije slijepi subjekti oba spola značajno razlikuju od svih uzoraka videćih subjekata, osim videćih djevojaka u eksternatu. To znači da postoji jedna opća tendencija da subjekti normalna vida budu bolji na tom području od slijepih subjekata. Teško je reći što je uzrok tome; da li je to posljedica neadaptacije na sljepoću, dugotrajne institucionaliza-

cije, neadekvatnih stavova uže i šire socijalne okoline ili eventualnog nedovoljnog obraćanja pažnje u pedagoškom radu razvijanju određenih karakteristika ličnosti. Kako nije nađena nikakva korelacija između adaptacije na sljepoću i odnosa prema sebi i svom ponašanju, vjerojatno je da sama sljepoća ne utiče na taj odnos, već se može pretpostaviti da veći utjecaj imaju ostale gore navedene okolnosti.

Na temi »odnos prema roditeljskom domu« slijepi su učenice bolje od slijepih učenika a videći su učenici i učenice u internatu bolji od slijepih učenika i od videćih učenika i učenica u eksternatu (razlike između proporcija statistički su značajne). Značajnu razliku slijepih učenika i učenica eventualno možemo objasniti hipotezom da ovdje ima izvjestan utjecaj spol, budući da su djevojke dosljedno bolje od mladića i u slijepih i u videćih, kako onih u eksternatu tako i onih u internatu. Djevojke valjda upadaju u manje sporove s roditeljima i kućnom okolinom te su im i više privržene. S druge strane vidimo da su subjekti internatskog smještaja (osim slijepih mladića) bolji od onih u eksternatu vjerojatno zbog toga što čežnja za roditeljskim domom prekriva sve eventualne sporove u prošlosti. Zasad ne postoji mogućnost da se objasne razlozi zbog kojih su slijepi mladići postigli najslabiji rezultat od svih ostalih uzoraka na temi »odnos prema roditeljskom domu«. Zanimljivost tog problema zahtijeva daljnje istraživanje.

Slijedeća tema na kojoj se pokazuju značajne razlike između slijepih i videćih jesu »interesi«. Uzorci videćih subjekata pokazuju opću tendenciju da budu bolji od uzoraka slijepih subjekata. Među slijepim muškim i ženskim subjektima nema statistički značajne razlike u interesima. Većina je razlika između slijepih i videćih subjekata statistički značajna u korist posljednjih, a u slučajevima gdje razlike nisu statistički značajne, opet su bolji subjekti normalna vida. Ispitivanje je pokazalo da slijepi ispitanici ispoljavaju više interesa koji ukazuju na sklonost socijalnoj izolaciji, a manju širinu i realnost interesa od videćih subjekata. Tako među dopunama rečenice »Njemu je najmilija razonoda da...« u slijepih subjekata relativno češće nalazimo dopune kao što su »sluša muziku«, »sluša radio«, »sluša pjesme«, »sjedi u prirodi« i sl., a među dopunama rečenice »On bi od svega najviše volio biti...« takve koje izražavaju želje nerealne s obzirom na prirodu njihova oštećenja (pilot, šofer, liječnik, ronilac itd.). Taj se nalaz eventualno može objasniti takozvanim »kao da« ponašanjem koje proizlazi iz neprihvatanja sljepoće i njome uvjetovanih ograničenja te manjim iskustvom, odnosno dugotrajnom institucionalizacijom slijepih subjekata koja igra kod njih značajno veću ulogu u formiranju ličnosti nego kod videćih subjekata internatskog smještaja.

koje smo mi ispitivali. Treba, naime, napomenuti da uzorci subjekata normalna vida internatskog smještaja nisu uopće pokazali nikakvih karakterističnih rezultata ni u jednoj temi, vjerojatno zbog toga što njihov boravak u internatu traje 3 do 4 godine, dok su godine svog ranijeg života — najvažnije za oblikovanje ličnosti — proveli u obiteljskoj sredini, za razliku od slijepih, koji su u prosjeku proveli u internatu znatno veći broj godina.

Najizrazitija razlika između subjekata oštećena vida i onih s normalnim vidom pokazala se na području »odnosa prema vlastitom izgledu i urednosti«. Svi uzorci videćih subjekata statistički su značajno bolji od oba uzorka slijepih subjekata. To se može objasniti umanjenom socijalnom interakcijom koja se javlja kao posljedica sljepoće i dugotrajnog internatskog smještaja. Vanjski izgled i urednost u onim svojim aspektima koji se odnose na vizuelnu komponentu nemaju za slijepe nikakvo direktno značenje već su oni za njih utoliko važni ukoliko o njima ovise reakcije ostalih ljudi prema slijepima.

Na temama »odnos prema majci« i »odnos prema ocu« nisu nađene nikakve značajne razlike između slijepih i videćih, ali se pokazuje prilično izrazita tendencija boljeg odnosa prema majci nego prema ocu unutar svih skupina. To je u skladu s nalazima nekih drugih istraživača na drugim područjima somatopsihičke oštećenosti (Cruickshank 1959). Na temi »tolerancija za frustraciju« također nisu nađene statistički značajne razlike između uzoraka subjekata oštećena vida i normalna vida, što prilično iznenađuje budući da rezultati znatnog broja prijašnjih istraživanja ukazuju na suprotno.

U adaptaciji na sljepoću i na području odnosa prema ljudima koji vide nisu nađene statistički značajne razlike između slijepih mladića i djevojaka, ali treba konstatirati da je nivo adaptacije na sljepoću u oba spola nizak, budući da su od maksimalnog broja mogućih bodova, koji bi značio dobru adaptaciju, slijepi učenici ostvarili 43%, a slijepe učenice 36%. Možda su neadekvatan pristup roditelja svom slijepom djetetu, stereotipi koje prema slijepima ispoljava socijalna okolina i nedovoljno posvećivanje pažnje pitanjima adaptacije u samoj instituciji neki od faktora koji objašnjavaju takvo stanje slijepih adolescenata.

ZAKLJUČCI

Ovo komparativno istraživanje adaptacije omladine oštećena vida omogućava nam da se izvedu slijedeći osnovni zaključci:

1. U ukupnim rezultatima na DR-testu nije se pokazala razlika u adaptaciji između uzoraka slijepe i videće omladine;

2. Redosljed veličina proporcija ostvarenih bodova po pojedinim temama DR-testa vrlo je sličan za svih 6 uzoraka subjekata što pokazuje da porast, odnosno opadanje, razine njihove adaptacije izražava značajan paralelizam;

3. Pokazale su se značajne razlike u korist subjekata normalna vida na područjima »odnosa prema sebi i svom ponašanju«, »odnosu prema roditeljskom domu«, na području »interesa«, »odnosa prema vlastitom izgledu i urednosti«;

4. Subjekti oštećena vida oba spola pokazuju prilično niski nivo adaptacije na sljepoću;

5. Zaključci pod 3. i 4. ukazuju na potrebu da se u procesu rehabilitacije slijepice djece i omladine više pažnje posveti problemu adaptacije općenito, a naročito problemu adaptacije na sljepoću, i to kako u direktnim postupcima sa slijepim učenicima tako i s njihovim roditeljima.

LITERATURA

1. Aichhorn A.: *Wayward Youth*. New York, Viking Press, 1935.
2. Baldwin A. L., Kalthorn J., Breese F. H.: *Pattern of Parental Behavior*. Psych. Monogr., 1945, 58. (Cit. prema Cowen i dr.)
3. Barry H., Marshall F.: *Maladjustment and Maternal Rejection in Retrolental Fibroplasia*. Mental Hygiene, 1953, 37.
4. Becker W. C., Peterson D. R., Hellmer L. A., Shoemaker D. J., Quai H. C.: *Factors in Parental Behavior and Personality as Related to Problem Behavior in Children*. J. consult. Psychol., 1959, 23. (Cit. prema Cowen i dr.)
5. Cowen G. L., Underberg R. P., Verillo R. T., Benham F. C.: *Adjustment to Visual Disability in Adolescence*. Amer. Found. for the Blind, New York, 1961.
6. Cruickshank W.: *Psychology of Exceptional Children and Youth*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1959.
7. Cutsforth T. D.: *The Blind in School and Society*. New York, Appleton, 1933.
8. Freud S.: *The Interpretation of Dreams*. New York, Random House, 1938.
9. Gowman A. G.: *The War Blind in American Social Structure*. New York, Amer. Found. for the Blind., 1957.

10. Sommers V.: The Influence of Parental Attitudes and Social Environment on the Personality of the Adolescent Blind. New York, Amer. Found. for the Blind, 1944.
11. Stančić V.: Specijalna psihologija — Opći dio. Zagreb, VDS 1964.
12. Stančić V.: Psychology of Blind as a Social Science. Educator, Wattertown, 1966, 6.
13. Symonds P.: Diagnosing Personality and Conduct. New York, Appleton, 1931.
14. Wright B.: Physical Disability — a Psychological Approach. New York, Harper, 1960.

V. Stančić, dr F. Tonković, G. Zovko — Zagreb

COMPARATIVE STUDY OF ADJUSTMENT OF VISION IMPAIRED YOUTH

SUMMARY

The purpose of this study was not only to determine what is the adjustment of vision-impaired youth in comparison to normal vision youth like, but to determine whether there are any specific difficulties in adjustment which would ask for changes in educational work. The adjustment of two samples of blind youth (boys and girls living in an institution), and 4 samples of youth with normal vision (boys and girls living in an institution or at home) was studied by the specially constructed projective test of sentence completion (DR test) consisting of 14 areas of adjustments. The DR test themes and the areas of adjustment assessed by it, respectively, are;

attitudes to oneself and his own behaviour
adjustment to blindness
frustration tolerance
attitudes to opposite sex
emotions
attitudes toward parental home
attitudes toward social life
attitudes toward work and work environment
attitudes toward people with normal vision
interests
attitudes toward his own appearance and neatness

relationship to mother
relationship to father
relationship to friends

All samples were compared according to total scores in DR test, and scores obtained in various areas of adjustment and DR test themes, respectively. The scores obtained in various parts of DR test were expressed as proportions of the maximum possible score for each theme of each sample. Comparisons and analyses have led to the following conclusions:

1. According to total scores in DR test no statistically significant difference in adjustment of normal and blind youth was found.

2. The order of proportions of scores obtained in various themes of DR test is rather similar for all the 6 samples of subjects and the increase and the decrease of differences in their adjustment reflects significant parallelism.

3. The subjects with normal vision were significantly superior in »attitudes to oneself and their own behaviour«, »attitudes to parental home«, »interests« and »attitudes to their own appearance and neatness« to the blind subjects in comparison.

4. Subjects with impaired vision of both sexes show rather a low level of adjustment to blindness.

5. Conclusions 3. and 4. point out to the fact that in the course of blind children and youth rehabilitation it is necessary to pay more attention to the problem of adjustment in general, and especially to the problem of adjustment to blindness in dealing with blind pupils and with their parents as well.